

ДВОБІЙ ЗА ПРАВДУ

**Правила інтерв'ю
Мустафи Найєма**

Авторка ідеї та упорядниця Тетяна ТЕРЕН

Rabulum. видавництво

УДК 070:303.62

H179

МУСТАФА НАЙЄМ

H179 ДВОБІЙ ЗА ПРАВДУ. Правила інтерв'ю
Мустафи Найєма / Мустафа Найєм. — Київ :
Пабулум, 2019. — 176 с.

Мустафа Найєм у журналістиці — понад десять років. У цій книзі він зібрав найголовніше зі свого досвіду — правила і прийоми проведення інтерв'ю.

Як правильно підготуватися до розмови, вибудувати стратегію, як запитувати і перебивати. Як правильно розпочати і завершити розмову, як дотримуватися журналістської етики та не перетворити інтерв'ю на виступ із трибуни. Про все це автор розповідає з докладними прикладами.

Книжка буде корисна журналістам, блогерам, які хочуть розвиватися у жанрі інтерв'ю. І всім, хто готовий покращити власні навички комунікації. Адже всяка розмова — це маленьке інтерв'ю.

У партнерстві зі Школою журналістики «Української правди»

Мустафа Найєм © текст, 2019

Тетяна Терен © ідея, 2016

Олександр Жадан © фото на обкладинці, 2019

Дарина Шегда © обкладинка, 2019

Громадське ТБ © стоп-кадри інтерв'ю, 2013, 2014

Пабулум © видання, 2019

ISBN 978-966-97971-0-0

Усі права застережено

ЗМІСТ

Спроба наближення	6
А що це тут у вас?	8
НЕСТЕРПНА ЛЕГКІСТЬ ЖАНРУ	10
Кілька думок про...	10
...принади інтерв'ю	10
...небезпеки інтерв'ю	12
...взірцевих інтерв'юерів	16
...перші інтерв'ю	18
...роль інтерв'юера	27
ГОЛОВНІ ЕТАПИ ІНТЕРВ'Ю	34
ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕРВ'Ю	36
Які існують типи інтерв'ю?	36
Як обрати тему і героя для інтерв'ю	42
Чому журналіст має бути співмірним зі своїм героєм	46
Як домовлятися про інтерв'ю	51
Чи можна переконати закритих героїв?	51
Надсилати запитання на погодження чи ні?	53
Домовлятися з героєм чи прес-службою?	55
Де знаходити інформацію про героя?	65
Чому не варто відмовлятися від банальних запитань	67
Як вибудувати стратегію інтерв'ю	68
Як передбачити стратегію героя	70

Як готуватися до інтерв'ю вдвох	72
Як обрати час і місце для інтерв'ю	73
РОЗМОВА	75
На що зважати перед інтерв'ю	75
З чого починати розмову?	77
Чому важливо дати героєві можливість виговоритися	81
Як правильно запитувати	83
У чому цінність метафор та образів?	83
Чому не варто уникати прямих запитань	85
Коли варто ставити запитання «чому?»	88
Коли вдаватися до методу знеособлення?	90
Чому корисно зіштовхувати героя з реальністю	97
Як правильно перебивати	98
Чому важливо дотримуватися чистоти жанру	102
У чому полягає робота журналіста під час інтерв'ю?	105
Як не перетворити інтерв'ю на виступ із трибуни	107
Про які етичні норми варто пам'ятати під час інтерв'ю?	109
Чи може журналіст виявляти своє ставлення до героя?	110
Для чого повідомляють інформацію off the record і що з нею робити	113
У чому полягає специфіка спонтанних інтерв'ю?	115
Як поводитися під час інтерв'ю	120
Чи варто стежити за жестами героя під час інтерв'ю?	121

Диктофон чи записник?	122
Як поділити ролі під час інтерв'ю вдвох	123
Як працювати з фотографами й операторами під час інтерв'ю	125
Чим відрізняються газетне і телевізійне інтерв'ю?	127
Яким має бути ідеальний хронометраж інтерв'ю?	133
Як правильно завершити розмову	134
Яке інтерв'ю можна вважати успішним?	136
РОБОТА З ТЕКСТОМ	148
Який формат інтерв'ю обрати?	148
Як правильно розшифровувати інтерв'ю	149
Як працювати із розшифрованим файлом	151
Хто відповідає за достовірність фактів під час інтерв'ю?	152
У чому полягає журналістська етика на етапі роботи з текстом?	154
Як написати вдалий вріз	155
Заголовки і підзаголовки — інформувати чи привабити?	159
Як узгодити текст інтерв'ю з героєм і лишитися переможцем	160
Чи можна вносити правки в опубліковане інтерв'ю?	165
У чому полягає відповідальність інтерв'юера?	166

СПРОБА НАБЛИЖЕННЯ

Задумавши видавництво нон-фікшн літератури, літератури факту, ми відсампочатку поставили собі за одну із цілей збільшити на українському книжковому ринку кількість (і якість) книжок-інтерв'ю. Тих, яким у сусідній Польщі дають таке точне означення «інтерв'ю-ріка» і які дозволяють максимально передати думки, емоції і переконання цікавих та важливих особистостей і того часу, коли ці розмови записуються і коли (особливо в наш нинішній період трансформацій і змін) так важливо осмислювати, проговорювати і *наближати* читача до тем, які нас об'єднують чи, навпаки, розділяють. Це завдання було непростим, бо ж ми розуміли, що до сьогодні всі українські видання у цьому жанрі й журналістів, які готові себе йому присвятити, можна перелічити на пальцях.

Тож наше завдання — не лише заповнити напівпорожню нішу, а й допомогти тим авторам, які хочуть розвиватися у жанрі інтерв'ю і які потребують відповідної підтримки, знань й хороших прикладів. Так і народилася ідея цього видання, хоча, якщо бути точними, вона виникла під час однієї з лекцій у Школі журналістики «Української правди», на яку її куратор, журналіст Павло Шеремет, запросив свого колегу Мустафу Найєма. Натоді минув рік, як Мустафа перейшов з редакційних стін у парламентські, але Павло запропонував йому поговорити зі студентами про правила успішного інтерв'ю, і Мустафа не міг відмовитися. У різні роки він записав десятки розмов із політиками, громадськими і культурними діячами для газети «Коммерсант-Украина», каналів «ТВі», «Громадське телебачення» і, звичайно, сайту «Українська правда». Розмов, які обговорювали, цитували і які змінюва-

ли хід політичної історії України. Тепер Мустафа опинився по інший бік камери і диктофона, але не перестає аналізувати головні правила і прийоми інтерв'ю, що допомагають створювати не лише цікаві й резонансні журналістські матеріали, а й переконувати, знаходити однодумців і досягати поступових суспільних змін, неможливих без уміння думати, запитувати, слухати і говорити.

Ваш Pabulum

А ЩО ЦЕ ТУТ У ВАС?

Так сталося, що пересічні читачі, глядачі та навіть колеги по вже колишньому медіацеху знають мене більше як автора численних журналістських розслідувань. Але якщо запитати мене самого про те, якими матеріалами я задоволений найбільше, то це, звісно ж, інтерв'ю.

Я люблю говорити з людьми. Я взагалі люблю людей. Але розмовляти, запитувати, дивитися в очі і спостерігати за реакцією люблю навіть коли навпроти той, кого я можу не любити.

Інтерв'ю, тобто розмова і спілкування, — це частина будь-якого журналістського жанру. Адже всяка розмова — це маленьке інтерв'ю, «подорож» у чужий світ. А в журналістиці, якою займався я, це ще й полювання у незнайомій місцевості. На відміну від інших жанрів, інтерв'ю — це завжди двобій з піднятим забором.

Це не розслідування, де ти дізнаєшся утаєну інформацію без відома, дозволу та бажання самої людини. Це навіть не репортаж, де журналіст фактично підглядає за чужим життям.

Інтерв'ю — це погоджений обома сторонами обшук, виклик і найщиріший спосіб увійти в чуже життя, як у будинок, і, не приховуючи намірів, полізти у шафу з питанням: «А що це тут у вас?».

Я не знаю, чи є взагалі академічні правила, як робити такий «вербальний обшук». За роки роботи журналістом у мене накопичився власний досвід, яким хочу поділитися без секретів та натяків. Я навряд чи вже повернусь до цієї професії, і ця книжка — не підручник і не інструкція.

Швидше — підведення ризику під величезним шматком життя, повернення боргу і можливість подякувати професії, яка зробила мене тим, ким я є.

Мустафа Найєм

НЕСТЕРПНА ЛЕГКІСТЬ ЖАНРУ

Кілька думок про...

...принади інтерв'ю

Маю зізнатися: я би не назвав інтерв'ю своїм улюбленим жанром. Колись я мріяв працювати у великій щоденній газеті й писати репортажі. Саме цей жанр подобається мені найбільше, оскільки передбачає не лише опанування ремесла, а й певне художнє переосмислення, наближення до ролі письменника. Якби так склалося і мені випала нагода писати лише репортажі, я б, напевне, більше нічим іншим у житті й не займався — просто розповідав би людям актуальні історії. Але ця мрія так і лишилася мрією: репортаж в Україні — досі маргінальний жанр, а готові гідно за нього платити видання в Україні так і не з'явилися. Натомість у журналістиці я реалізувався в іншому жанрі — інтерв'ю.

І якщо вже говорити про моє захоплення цим жанром, то воно продиктоване нескінченною цікавістю: я люблю спілкуватися і поринати під час розмови у світ чужих історій, не відомих мені мотивів та доль. Можливо, тому, що в повсякденному житті сам я рідко щось розповідаю про себе і ділюся особистим. Як це не дивно, але мені важко відверто спілкуватися з рідними і близькими, і є лише кілька людей, перед якими я розкриваюся. Натомість у журналістиці все інакше. Ось чому для мене **інтерв'ю було схоже на мандрівку в невідому країну**, на подорож у думки, емоції й унікальний досвід людини.

Я впевнений, що нецікавих людей не існує. Як і не існує нецікавих міст або країн. Життя кожної людини — це завж-

ди гостросюжетна драма, завжди захоплива історія. І коли ви знаєте, що певна розмова має інтерес не лише для вас, а й для вашого читача, глядача чи слухача, інтерв'ю перетворюється на пошук скарбів: ви пірнаєте все глибше і глибше, аби принести на шпальти або екрани те, чого раніше ніхто не бачив.

Інша справа, що **інтерв'ю — це завжди театр, у якому грають двоє**. Я би навіть сказав, що цей театр анатомічний: перед журналістом лежить тіло, яке він починає препарувати. Потихеньку, дуже обережно: «Дивіться: це серце, це мозок, а це печінка»... Різниця тільки в тому, що під час інтерв'ю ви маєте справу все ж не з тілом, а з живою людиною, яка десь сперечається, десь чинить опір, десь вам підігрує, а десь обманює, підсовуючи, наприклад, замість своєї печінки орган іншої людини. Але усім цим театром керує той, хто ставить питання. Ось чому так важливо чітко усвідомлювати свою роль. Інтерв'ю — це не тільки ваша розмова з кимось. Ви записуєте для тих, хто не знає вашого героя особисто. Вони з ним ніколи не спілкувалися, але ніби говорять: «Ти журналіст. Ну то йди, хлопче, і покажи нам його, розкрий!». І ось ви берете своє знаряддя — усю зібрану інформацію, питання, інтуїцію, відчуття такту — і йдете полювати в невідомий світ, очікуючи, що наприкінці подорожі ваші слухачі, глядачі або читачі — ваш єдиний замовник! — щиро вигукнуть: «Ого! Ми цього не знали, тепер усе стало ясніше!».

Ваша аудиторія завжди слідує за вами, очікуючи, що ви на їхніх очах відкриєте таємницю — прості відповіді на банальні запитання вона вже чула. Можна розпочати з очевидних речей, втім, далі виникає протистояння — ви йдете мінним полем, бо маєте поставити те запитання, яке точно буде цікавим людям, які вас потім читатимуть чи слухатимуть. І тут

дуже важливо не помилитися. Найкраще, коли інтерв'ю — це підготовлена імпровізація: ви дізналися про людину щось таке, чого вона ще нікому не говорила, і ваша аудиторія не здогадується, що про це можна запитувати. Але ви до цього питання готові, поступово підводите до нього і, нарешті поставивши його, вже точно знаєте, що не завалитесь, що вам вдалося, у той час, як аудиторія сприймає вас як канатоходця. Ось це відчуття, коли ви ніби постійно йдете по лезу під час розмови, я і люблю найбільше.

Хоча ні, є ще одна причина для моєї любові. Жанр **інтерв'ю — це також і можливість опинитися в точці максимальної напруги та зацікавленості**. Як би цинічно це не звучало, людина, в житті якої нічого не відбувається, не цікава аудиторії і не може стати вашим героєм. Тобто ви завжди стукаєте в її двері або в найкращі моменти її життя, або в найгірші. Під час інтерв'ю ваш інтерес точно не викликать прості, буденні речі — ви будете шукати і приносити своїй аудиторії або новину, або драму.

...небезпеки інтерв'ю

Інтерв'ю — це оманливий жанр. На перший погляд він дуже легкий, адже вам фактично не треба кудись їхати, збирати матеріал і докладати якихось надзусиль. Ви такі ж самостійні, як і коли робите репортаж чи розслідування, але маєте витратити дуже багато часу на підготовку такого матеріалу. На запис же інтерв'ю йде година-дві, і фактично все вже зроблено — лишилося тільки розшифрувати. Тобто якщо, наприклад, порівняти за обсягом роботи текст репортажу на шістьдесят рядків із таким самим текстом інтерв'ю, то це просто небо

і земля. Ось чому в багатьох журналістів-початківців є відчуття, ніби інтерв'ю — це легко. Певною мірою так і є: фізично записати розмову нескладно. Але в роботі над інтерв'ю важливим є ще один фактор — інтелектуальний. І ось тут уже все значно складніше.

Окрім того, варто згадати і про ще один аспект: багатьох інтерв'ю приваблює тим, що воно лоскоче журналістське самолюбство. Як правило, журналісти — дуже амбітні люди і підсвідомо тягнуться до тих, про кого пишуть. Це нормально. І ось завдяки своїй професії ви фактично стаєте причетними до людини, яка займає певну важливу позицію в суспільстві — в культурі, бізнесі чи політиці. Ця людина чогось досягла, вона всім цікава. І, беручи в такого героя інтерв'ю, ви наче всім кажете: «Дивіться, я тут із ним на короткій нозі! Я його запитую, він мені розповідає, і я вам все перекажу». Герой розкривається саме перед вами, ви перші, хто стане свідком цієї відвертості, адже читач чи глядач прочитають чи почують її вже після вас.

Ще одна причина популярності інтерв'ю — його читабельність. По-перше, цей жанр має чітку структуру, завдяки якій текст легше сприймається. А по-друге, відомі люди, які стають героями інтерв'ю, завжди притягують увагу. Однак журналіст у цій грі часто залишається на другій сходинці.

І ось за цією на позір легкістю і простотою на автора чатують кілька небезпек. На відміну від розслідування, репортажу чи нарису, **інтерв'ю — це жанр, у якому журналіст «роздягається» так само, як і його респондент**. Записуючи інтерв'ю, ви щоразу ризикуєте, бо маєте спілкуватися з людиною, в якій значно вищий рівень розуміння теми. Багато хто з журналістів вірить, що під час розмови вони направляють прожектор на людину, в якій беруть інтерв'ю. Насправді ж як на долоні

опиняється і сам інтерв'юер. До того ж, він стає заручником свого героя, тому що **інтерв'ю — це все-таки спільний твір**. Це означає, що вам не вдасться бути таким собі маленьким богом свого твору, а доведеться розділити все, що відбудеться під час розмови, з іншою людиною. Заразом журналіст має розуміти, що наскільки він сам буде глибоким і обізнаним під час інтерв'ю, настільки ж йому відкриється співрозмовник. У моїй практиці, коли я мало знав про певну тему або був узагалі невідготовлений, не було випадків, щоб герой сідав навпроти і починав про все детально розповідати. Це можливо тільки в тих ситуаціях, коли вами користуються як каналом для поширення певної інформації.

Небезпечність цього жанру полягає ще й у тому, що, беручи інтерв'ю, у вас є великий ризик надовго втратити довіру своєї аудиторії. Так склалося, що зазвичай суспільство априорі ставиться до журналістів як до дилетантів. Ця тенденція спостерігається не тільки у нас, а й у всьому світі. Тобто є поважні, досвідчені, знані журналісти, які багато років у професії. Але це винятки, бо більшість журналістів — це ті, хто знає про все потрохи, і їхня головна задача — отримати інформацію та, не сильно в ній розбираючись, передати аудиторії. З таким підходом будь-яка помилка у вашому інтерв'ю — логічна чи фактологічна — є, насамперед, вашою помилкою, і вона підтверджує ту думку, яка наперед склалася в аудиторії: журналіст — аматор, а перед ним сидить професійна людина. І навіть якщо далі ви матимете рацію під час інтерв'ю, кредит довіри до вас уже критично низький.

Також важливо пам'ятати, що кожне **інтерв'ю — це двобій**. Звичайно, ми говоримо не про постановне чи куплене інтерв'ю, а про фахову роботу. Двобій, бо ви маєте витягнути з героя те, чого він сам не скаже. Навіщо аудиторії читати

чи дивитися вашу розмову, якщо можна просто відкрити пост цієї людини у фейсбуці, в якому вона розповість усе, що захоче? Під час інтерв'ю журналіст уподібнюється хірургу: він має дістати кулю, яка засіла в пацієнтові, і показати її суспільству. Якщо ви цього не зробите, значить, ви програли. Пишучи репортаж, ви самі вирішуєте, з яких фактів скласти повну картину, можете подати їх під іншим кутом, підібрати інші слова, написати новий вріз. Ви — власники тексту, і тільки ви знаєте, як за допомогою вашого матеріалу донести інформацію до аудиторії. Те ж саме з розслідуванням: якщо воно не переконливе, ви можете зібрати додаткові факти. Натомість **інтерв'ю — це живий жанр, у якому ви не в силі самотійно щось поміняти**. Ба більше: якщо це телеінтерв'ю, будь-яка помилка може бути вбивчою для журналіста. Ось чому я вважаю, що не слід пускати непрофесійних, непідготовлених журналістів брати інтерв'ю в телеєфірі.

Наслідки інтерв'ю — це ще один важливий небезпечний аспект. Дуже круто, коли, прочитавши ваше інтерв'ю, читач дізнається потрібну йому інформацію і вас узагалі не помітить. Значить, ви спрацювали ідеально. Але під час інтерв'ю журналіст усе ж взаємодіє зі своїм героєм, тому в людей складеться враження не тільки про респондента, а й про вас. І, схибивши хоча б раз, ви програєте цей двобій на очах своєї аудиторії. Ви не відпрацювали. Крім того, читач, слухач чи глядач не просив вас когось атакувати чи «мочити». Йому потрібна була інформація, але ви самі вирішили, наприклад, напасти або бути дуже гострим чи дуже обізнаним, і якщо ця атака не подіяла й ні до чого не привела (особливо у разі телеінтерв'ю), для аудиторії ви виглядатимете як мінімум диваком. І якщо ви засвітилися таким чином і на вас поставили маленький хрестик — будьте певні, у вас можуть бути великі проблеми: